

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-3.2>

О. Ю. Дрозд, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ТРУДОВИХ ВЗАЄМВІДНОСИН

У статті основні теоретико-прикладні аспекти забезпечення комерційної таємниці в умовах функціонування ринкової економіки та трудових взаємовідносин між роботодавцем і працівником.

Доводиться позиція, на підставі аналізу низки думок учених і норм законодавства України про те, що комерційна таємниця як елемент трудових взаємин, будучи врегульованою на законодавчому рівні є не обов'язковим інститутом, оскільки існують галузі та сфери, що його не використовують, водночас, загальноприйнятним є використання відповідного інструменту в формуванні взаємин у трудовій сфері, оскільки всі галузі економіки регулюються правилами єдиного ринку та його принципами.

Механізм забезпечення комерційної таємниці розуміється в широкому та вузькому розумінні, що дає підстави для обґрунтування різних наукових інтерпретацій на цю тему. В широкому розумінні, забезпеченням комерційної таємниці є визначення законодавством України основних правил і меж, форм її недотримання та передбачення відповідальності за такі дії та інших важливих елементів. У вузькому розумінні (фрагментарному, ситуативному), на нашу думку механізм забезпечення комерційної таємниці полягає в окресленні її змісту та переліку конкретної інформації, що до неї віднесена в процесі формування трудових відносин або ж уже під час їх дії.

Визначається, що оскільки комерційна таємниця є важливим елементом забезпечення успіху підприємства, установи, організації в загальноекономічному розумінні забезпечення дієвості механізмів і принципів її забезпечення є важливим у розрізі практики правозастосування відповідних норм і в контексті дослідження вченими відповідного явища з метою його подальшого вдосконалення.

Досягнуто також висновку про те, що механізми й засади забезпечення комерційної таємниці на підприємстві, в установі чи організації будь-якої форми власності визначаються цими ж суб'єктами, з урахуванням норм і меж визначених законодавством України.

Ключові слова: трудове право, комерційна таємниця, діяльність, правовідносини, забезпечення комерційної таємниці, зміст, правозастосування.

O. Yu. Drozd. THEORY AND PRACTICE OF ENSURING COMMERCIAL SECRETS AS AN ELEMENT OF LABOR RELATIONS

In the article, the main theoretical and practical aspects of ensuring commercial secrecy in the conditions of the functioning of the market economy and labor relations between the employer and the employee.

The position is proved, based on the analysis of a number of opinions of scientists and the norms of the legislation of Ukraine, that commercial secrecy as an element of labor relations, being regulated at the legislative level, is not a mandatory institution, since there are industries and spheres that do not use it, at the same time, it is generally accepted is the use of an appropriate tool in the formation of relations in the labor sphere, since all branches of the economy are regulated by the rules of the single market and its principles.

The mechanism of ensuring commercial secrecy is understood in a broad and narrow sense, which provides grounds for substantiating various scientific interpretations on this topic. In a broad sense, the provision of commercial secrecy is the definition by the legislation of Ukraine of the main rules and limits, the forms of its non-compliance and the provision of responsibility for such actions and other important elements. In a narrow sense (fragmentary, situational), in our opinion, the mechanism for ensuring commercial secrecy consists in outlining its content and a list of specific information related to it in the process of forming labor relations or already during their operation.

It is determined that since commercial secrecy is an important element of ensuring the success of an enterprise, institution, organization in the general economic sense, ensuring the effectiveness of the mechanisms and principles of its provision is important in terms of the practice of law enforcement of the relevant norms and in the context of research by scientists of the relevant phenomenon with the aim of its further improvement.

The conclusion was also reached that the mechanisms and principles of ensuring commercial secrecy in an enterprise, institution or organization of any form of ownership are determined by the same subjects, taking into account the norms and limits defined by the legislation of Ukraine.

Key words: labor law, commercial secrecy, activity, legal relations, provision of commercial secrecy, content, enforcement.

Актуальність тематики. Принципи ринкової економіки в контексті забезпечення базових економічних прав і свобод людини і громадянина визначають основні тенденції та правила здійснення такої діяльності. Відповідно, перебуваючи в однакових умовах, підприємства, установи та організації, що здійснюють певну діяльність (надають послуги) системно повинні здійснювати кроки й заходи щодо підвищення

ефективності власного виробництва (діяльності), ефективізації основних управлінських процесів за допомогою залучення інтелектуальних ресурсів та інших способів.

Наведене, зумовлює необхідність забезпечення ефективного дотримання режиму комерційної таємниці, зокрема й у трудових відносинах, оскільки саме ці тонкощі та деталі внутрішньо організаційних та інших процесів стають відомими особам, виключно в межах виконання ними своїх посадових обов'язків, що в свою чергу здійснюється в межах регулювання трудового законодавства.

Саме важливість й висока необхідність забезпечення комерційної таємниці, як загальноправового безпекового явища в умовах ринкової економіки зумовлює необхідність системного опрацювання відповідних проблемних питань теоретико-правового та прикладного характеру, що виникають та вже давно існують в указаній сфері правового регулювання.

Водночас, належним буде вказати, що як питання пов'язані з загальними засадами забезпечення комерційної таємниці так і фрагментарні елементи відповідного інституту поставали предметами досліджень багатьох авторитетних учених, а саме: Г. Богородченко, Л. Воронова, Ю. Ващенко, І. Ганич, І. Заверухи, Н. Карпенко, Є. Карманова, Л. Касьяненко, Л. Колбова, І. Колеснікова, В. Клименка, Г. Нечай, Н. Пришви, Г. Резнікова, А. Сироти, А. Селіванова, О. Орлюк та інших. Водночас, стрімкі трансформаційні процеси пов'язані з розвитком ринкових відносин, одночасна складність всіх соціальних процесів у зв'язку з агресією РФ проти України, а також Євроінтеграційні намагання, зумовлюють необхідність додаткового наукового пошуку в указаній галузі правої науки.

Метою статті є дослідження теорії та практики забезпечення комерційної таємниці як елементу трудових взаємовідносин. Така мета, на нашу думку потребує розв'язання таких дослідницьких завдань, як: 1. Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження; 2. Установлення основних елементів процесу забезпечення комерційної таємниці як складової трудових відносин; 3. Надання характеристики процесу правозастосування норм пов'язаних із забезпечення комерційної таємниці та розроблення на основі цього рекомендацій.

Об'єктом статті виступають суспільні відносини, в сфері забезпечення комерційної таємниці.

Предметом дослідження є теорія та практика забезпечення комерційної таємниці як елементу трудових взаємовідносин.

Виклад основного матеріалу статті. Комерційна таємниця як вид таємниці та складова взаємовідносин між роботодавцем і працівником виступає одним із регуляторів конкурентоспроможності учасників ринкових відносин, саме це зумовлює важливість й високе значення її забезпечення в широкому розумінні. Окреслене, потребує аналізу, зокрема крізь призму понятійно-категоріального підходу, що в свою чергу дасть можливість ефективно проаналізувати практику правозастосування відповідних теоретичних положень.

С. Васильчак та І. Ганич звертають увагу на те, що становлення ринкових відносин в Україні проходить під впливом негативних чинників, серед яких найбільше значення мають: загострення конкурентної боротьби; збільшення монополізації ринку; встановлення контролю кримінальних структур над певними галузями економіки підприємства; зростання державного регулювання економіки і посилення тиску на суб'єкти господарювання з боку державних органів, недосконалість чинного законодавства в сфері економічних відносин, зокрема відсутність правових норм, які б конкретно регламентували питання організації і управління безпекою підприємства і, як наслідок, повна незахищеність підприємницьких структур перед зазначеними вище чинниками [1]. Водночас, слід підкреслити, що необхідність забезпечення комерційної таємниці в трудових відносинах між роботодавцем і робітниками є одним із найбільш важливих аспектів забезпечення безпеки не лише виробництва, а й інших економіко-управлінських відносин в умовах становлення критерію «ринковості», будь-якої підприємницької діяльності. Саме комерційна таємниця складає зміст і сутність (є комплексом) тих особливих якостей (інтелектуальних, науково-технічних ресурсів), що зумовлюють можливість підприємства, установи, організації ефективно конкурувати на загальних умовах, підвищуючи при цьому якість своєї роботи та її ефективність.

Низка дослідників, підкреслює, що будь-яка установа чи підприємство як власники відомостей, які є комерційною таємницею, мають право призначати особу (осіб), яка буде володіти, користуватися і розпоряджатися такою інформацією, визначати правила обробки інформації та доступу до неї, а також встановлювати інші умови щодо доступу до комерційної таємниці [2], що з огляду на норми чинного законодавства України, котрі регламентують чіткість та зрозумілість інституту комерційної таємниці може виступати аргументом до дієвого використання відповідних юридико-правових норм у діяльності будь-якого підприємства, де має місце такий інститут як комерційна таємниця та це обумовлено трудовим договором в установленому порядку.

Цивільний кодекс України, комерційною таємницею визначає інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Відносить до її видів відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [3].

Таким чином, питання забезпечення комерційної таємниці в умовах стійких трудових взаємовідносин виступає одним із наріжних, в умовах стрімкого науково-технічного прогресу, а також становлення ринкової економіки в Україні та необхідності стійкого та ефективного укриття тих не заборонених законодавством відомостей, що безпосередньо впливають на ефективізацію та оптимізацію діяльності того чи іншого підприємства, установи чи організації. Відповідно, враховуючи, що законодавство України передбачає можливість зобов'язання працівника щодо дотримання вимог комерційної таємниці, якщо це чітко регламентується роботодавцем належить зосередити наукову увагу на низці вимог і формальних критеріїв, що на думку дослідників і вчених є обов'язковими в правореалізаційних процесах і відповідно, впливають на ефективність функціонування відповідного інституту загалом.

Н. Карпенко звертає увагу на те, що комерційна таємниця є об'єктом права інтелектуальної власності щодо володіння, користування і розпорядження інформацією, що її складає. Право власності на комерційну таємницю виникає з моменту її класифікації як такої у визначеному законом порядку і діє до закінчення терміну її засекречення або відчуження у встановленому законодавством порядку [4]. Така її характеристика, перш за все зумовлює можливість як зобов'язання дотримання комерційної таємниці роботодавцем працівника так і вивільнення його від такого обов'язку. Крім цього, окрему увагу слід звернути на те, що окремі дослідники розглядають комерційну таємницю як окремий вид права інтелектуальної власності, що в свою чергу потребує подальшого додаткового дослідження, оскільки правовий режим власності в Україні регулюється низкою інших нормативно-правових актів і його зміст полягає в суміжних, але все ж різних правових характеристиках.

Основними елементами та складовими системи правового захисту комерційної таємниці дослідники та вчені виділяють: юридичне закріплення в основоположних документах підприємства; визначення відомостей, які підлягають захисту як комерційна таємниця; якісний підбір персоналу підприємства для роботи з відомостями категорії «комерційна таємниця»; визначення порядку допуску та доступу до комерційної таємниці підприємства; встановлення порядку збереження комерційної таємниці; створення на підприємстві порядку поведінки з інформацією обмеженого користування; визначення порядку взаємодії підприємства з представниками правоохоронних органів, контрольно-спостережних органів виконавчої влади, які на законодавчій основі можуть мати доступ до комерційної таємниці при виконанні ними своїх службових завдань та функцій; організація спеціального діловодства документів категорії «комерційна таємниця» [4]. Таким чином, слід підкреслити, що комерційна таємниця, як особливий правовий режим інформації, яку визнано такою безпосередньо впливає не лише на ефективізацію роботи підприємства, а й створює низку обтяжень і додаткових елементів у системі управління підприємством, установою, організацією. Так, обов'язок із якісного підбору персоналу, що має доступ до цієї таємниці, а також ефективна система безпеки при поводженні з відповідною інформацією відноситься до компетенції роботодавця. Окремим аспектом є створення суміжної, але фрагментованої системи діловодства, що міститиме інформацію з категорії «комерційна таємниця».

Крім цього, дослідники також звертають увагу на те, що юридично оформити право суб'єкта підприємницької діяльності на комерційну таємницю можна на діючих підприємствах через внесення відповідних доповнень в установчі та інші документи підприємства, а при створенні нових підприємств – відразу ж закріпити його в аналогічних документах. Закріплення права на комерційну таємницю здійснюється у таких документах підприємства: статуті підприємства, (прописати, що на підприємстві вводиться режим комерційної таємниці); засновницькому договорі; колективному договорі; положенні «Про комерційну таємницю і правила її збереження»; положенні «Про дозвільну систему доступу виконавців до документів і відомостей, що є комерційною таємницею підприємства», «Режим роботи з комерційною таємницею співробітників»; та інших аналогічних документах [1]. Наведене дає підстави обґрунтувати позицію про те, що для забезпечення комерційної таємниці на підприємстві, в установі чи організації необхідно докласти значну кількість зусиль, що носять як суто юридичний так і організаційний характер. Перш за все, в розрізі трудових взаємовідносин із конкретним суб'єктом, роботодавець зобов'язаний забезпечити якісний його підбір, контроль за виконанням ним базових вимог у трудовій діяльності, а лише після цього надавати доступ до окремих елементів трудової діяльності, що стосується комерційної таємниці.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вищенаведене слід підвести підсумок про те, що комерційна таємниця як елемент трудових взаємин, будучи врегульованою на законодавчому рівні є не обов'язковим інститутом, оскільки існують галузі та сфери, що його не використовують, водночас, загальноприйнятним є використання відповідного інструменту в формуванні взаємин у трудовій сфері, оскільки всі галузі економіки регулюються правилами єдиного ринку та його принципами. Механізми й засади забезпечення комерційної таємниці на підприємстві, в установі чи організації будь-якої форми власності визначаються цими ж суб'єктами, з урахуванням норм і меж визначених законодавством України.

Комерційна таємниця є важливим елементом забезпечення успіху підприємства, установи, організації в загальноекономічному розумінні, а забезпечення дієвості процесів пов'язаних із нею та принципів її забезпечення є важливим у розрізі практики правозастосування відповідних норм і в контексті дослідження вченими відповідного явища з метою його подальшого вдосконалення.

Забезпечення комерційної таємниці розуміється в широкому та вузькому розумінні, що дає підстави для обґрунтування різних наукових інтерпретацій на цю тему. В широкому розумінні, забезпеченням комерційної таємниці є визначення законодавством України основних правил і меж, форм її недотримання та передбачення відповідальності за такі дії та інших важливих елементів. У вузькому розумінні (фрагментарному, ситуативному), на нашу думку механізм забезпечення комерційної таємниці полягає в окресленні її змісту та переліку конкретної інформації, що до неї віднесена в процесі формування трудових відносин або ж уже під час їх дії.

Список використаних джерел:

1. Васильчак С. В., Ганич І. М. Захист комерційної таємниці в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1580/1/Васильчак%202.pdf>
2. Колбов Л., Колеснікова І. Комерційна таємниця та питання захисту комерційної таємниці. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. № 5/2016. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/05/3.pdf>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Карпенко Н. Г. Комерційна таємниця – визнання, захист, відповідальність. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/67.pdf